പഞ്ചദശോƒധ്യായഃ

പുരുഷോത്തമയോഗം

ശ്രീഭഗവാനുവാച
ഊർദ്ധ്വമൂലമധഃശാഖമശ്വത്ഥം പ്രാഹുരവ്യയം
ഛന്ദാംസി യസ്യ പർണ്ണാനി യസ്തം വേദ സ വേദവിത്. 1

ശ്രീ ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു:
അധശ്ചോർദ്ധ്വം പ്രസൃതാസ്തസ്യ ശാഖാഃഗുണപ്രവൃദ്ധാ വിഷയപ്രവാലാഃ
അധശ്ച മൂലാന്യനുസന്തതാനി കർമ്മാനുബന്ധീനി മനുഷ്യലോകേ. 2

ന രൂപമസ്യേഹ തഥോപലഭ്യതേ നാന്തോ ന ചാദിർന്ന ച സംപ്രതിഷ്ഠാ
അശ്വത്ഥമേനം സുവിരൂഢമൂല മസംഗശസ്ത്രേണ ദൃഢേന ഛിത്വാ. 3

തതഃ പദം തത് പരിമാർഗ്ഗിതവ്യം യസ്മിൻ ഗതാ ന നിവർത്തന്തി ഭൂയഃ
തമേവ ചാദ്യം പുരുഷം പ്രപദ്യേ യതഃ പ്രവൃത്തിഃ പ്രസൃതാ പുരാണീ. 4

നിർമ്മാനമോഹാഃ ജിതസംഗദോഷാഃ അധ്യാത്മനിത്യാ വിനിവൃത്തകാമാഃ
ദ്വന്ദ്വൈർവ്വിമുക്താഃ സുഖദുഃഖസംജ്ഞൈർ ഗച്ഛന്ത്യമൂഢാഃ പദമവ്യയം തത്. 5

ന തത് ഭാസയതേ സൂര്യോ ന ശശാങ്കോ ന പാവകഃ
യത് ഗത്വാ ന നിവർത്തന്തേ തദ്ധാമ പരമം മമ. 6

മമൈവാംശോ ജീവലോകേ ജീവഭൂതഃ സനാതനഃ
മനഃഷഷ്ഠാനീന്ദ്രിയാണി പ്രകൃതിസ്ഥാനി കർഷതി. 7

ശരീരം യദവാപ്നോതി യച്ചാപ്യുത്ക്രാമതീശ്വരഃ
ഗൃഹീത്വൈതാനി സംയാതി വായുർഗ്ഗന്ധാനിവാശയാത്. 8

ശ്രോത്രം ചക്ഷുഃ സ്പർശനം ച രസനം ഘ്രാണമേവ ച
അധിഷ്ഠായ മനശ്ചായം വിഷയാനുപസേവതേ. 9

ഉത്ക്രാമന്തം സ്ഥിതം വാപി ഭുഞ്ജാനം വാ ഗുണാന്വിതം
വിമൂഢാ നാനുപശ്യന്തി പശ്യന്തി ജ്ഞാനചക്ഷുഷഃ. 10

യതന്തോ യോഗിനശ്ചൈനം പശ്യന്ത്യാത്മന്യവസ്ഥിതം
യതന്തോƒപ്യകൃതാത്മാനോ നൈനം പശ്യന്ത്യചേതസഃ. 11

യദാദിത്യഗതം തേജോ ജഗത് ഭാസയതേƒഖിലം
യച്ചന്ദ്രമസി യച്ചാഗ്നൗ തത്തേജോ വിദ്ധി മാമകം. 12

ഗാമാവിശ്യ ച ഭൂതാനി ധാരയാമ്യഹമോജസാ
പുഷ്ണാമി ചൗഷധീഃ സർവ്വാഃ സോമോ ഭൂത്വാ രസാത്മകഃ. 13

അഹം വൈശ്വാനരോ ഭൂത്വാ പ്രാണിനാം ദേഹമാശ്രിതഃ
പ്രാണാപാനസമായുക്തഃ പചാമ്യന്നം ചതുർവിധം. 14

സർവ്വസ്യ ചാഹം ഹൃദി സന്നിവിഷ്ടോ മത്തഃ സ്മൃതിർജ്ഞാനമപോഹനം ച
വേദൈശ്ച സർവ്വൈരഹമേവ വേദ്യോ വേദാന്തകൃദ്വേദവിദേവ ചാഹം. 15

ദ്വാവിമൗ പുരുഷൗ ലോകേ ക്ഷരശ്ചാക്ഷര ഏവ ച
ക്ഷരഃ സർവ്വാണി ഭൂതാനി കൂടസ്ഥോƒക്ഷര ഉച്യതേ. 16

ഉത്തമഃ പുരുഷസ്ത്വന്യഃ പരമാത്മേത്യുദാഹൃതഃ
യോ ലോകത്രയമാവിശ്യ ബിഭർത്ത്യവ്യയ ഈശ്വരഃ. 17

യസ്മാത് ക്ഷരമതീതോƒഹ മക്ഷരാദപി ചോത്തമഃ
അതോƒസ്മി ലോകേ വേദേ ച പ്രഥിതഃ പുരുഷോത്തമഃ. 18

യോ മാമേവമസമ്മൂഢോ ജാനാതി പുരുഷോത്തമം
സ സർവ്വവിദ് ഭജതി മാം സർവ്വഭാവേന ഭാരത. 19

ഇതി ഗുഹ്യതമം ശാസ്ത്രമിദമുക്തം മയാനഘ
ഏതത് ബുദ്ധ്വാ ബുദ്ധിമാൻ സ്യാത് കൃതകൃത്യശ്ച ഭാരത. 20

ŚRĪMAD BHAGAVAD GĪTĀ

CHAPTER 15 - The Supreme Spirit

ॐ श्री परमात्मने नमः	Om Śrī paramātmane namaḥ
अथ पञ्चदशोऽध्यायः	atha pañcadaśo'dhyāyaḥ
पुरुषोत्तम योगः	puruṣottama yogaḥ ***(optional)***

श्रीभगवानुवाच ऊर्ध्वमूलमधःशाखम् अश्वत्थं प्राहुरव्ययम्। छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित्॥ १॥	Śrībhagavānuvāca ūrdhvamūlamadhaḥśākham aśvatthaṁ prāhuravyayam, chandāṁsi yasya parṇāni yastaṁ veda sa vedavit. (1)
अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तस्य शाखाः गुणप्रवृद्धा विषयप्रवालाः। अधश्च मूलान्यनुसन्ततानि कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके॥ २॥	adhaścordhvaṁ prasṛtāstasya śākhāḥ guṇapravṛddhā viṣayapravālāḥ, adhaśca mūlānyanusantatāni karmānubandhīni manuṣyaloke. (2)
न रूपमस्येह तथोपलभ्यते नान्तो न चादिर्न च सम्प्रतिष्ठा। अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलम् असङ्गशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा॥ ३॥	na rūpamasyeha tathopalabhyate nānto na cādirna ca sampratiṣṭhā, aśvatthamenaṁ suvirūḍhamūlam asaṇgaśastreṇa dṛḍhena chittvā. (3)
ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन्गता न निवर्तन्ति भूयः। तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥ ४॥	tataḥ padaṁ tatparimārgitavyaṁ yasmingatā na nivartanti bhūyaḥ, tameva cādyaṁ puruṣaṁ prapadye yataḥ pravṛttiḥ prasṛtā purāṇī. (4)

निर्मानमोहा जितसङ्गदोषाः
अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः।
द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसञ्ज्ञैः
गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत्॥ ५॥

nirmānamohā jitasaṅgadoṣāḥ
adhyātmanityā vinivṛttakāmāḥ,
dvandvairvimuktāḥ sukhaduḥkhasañjñaiḥ
gacchantyamūḍhāḥ padamavyayaṁ tat. (5)

न तद्भासयते सूर्यः
न शशाङ्को न पावकः।
यद्गत्वा न निवर्तन्ते
तद्धाम परमं मम॥ ६॥

na tadbhāsayate sūryaḥ
na śaśāṅko na pāvakaḥ,
yadgatvā na nivartante
taddhāma paramaṁ mama. (6)

ममैवांशो जीवलोके
जीवभूतः सनातनः।
मनःषष्ठानीन्द्रियाणि
प्रकृतिस्थानि कर्षति॥ ७॥

mamaivāṁśo jīvaloke
jīvabhūtaḥ sanātanaḥ,
manaḥṣaṣṭhānīndriyāṇi
prakṛtisthāni karṣati. (7)

शरीरं यदवाप्नोति
यच्चाप्युत्क्रामतीश्वरः।
गृहीत्वैतानि संयाति
वायुर्गन्धानिवाशयात्॥ ८॥

śarīraṁ yadavāpnoti
yaccāpyutkrāmatīśvaraḥ,
gṛhītvaitāni saṁyāti
vāyurgandhānivāśayāt. (8)

श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च
रसनं घ्राणमेव च।
अधिष्ठाय मनश्चायं
विषयानुपसेवते॥ ९॥

śrotraṁ cakṣuḥ sparśanaṁ ca
rasanaṁ ghrāṇameva ca,
adhiṣṭhāya manaścāyaṁ
viṣayānupasevate. (9)

उत्क्रामन्तं स्थितं वापि	utkrāmantaṁ sthitaṁ vāpi
भुञ्जानं वा गुणान्वितम्।	bhuñjānaṁ vā guṇānvitam,
विमूढा नानुपश्यन्ति	vimūḍhā nānupaśyanti
पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः॥ १०॥	paśyanti jñānacakṣuṣaḥ. (10)
यतन्तो योगिनश्चैनं	yatanto yoginaścainaṁ
पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितम्।	paśyantyātmanyavasthitam,
यतन्तोऽप्यकृतात्मानः	yatanto'pyakṛtātmānaḥ
नैनं पश्यन्त्यचेतसः॥ ११॥	nainaṁ paśyantyacetasaḥ. (11)
यदादित्यगतं तेजः	yadādityagataṁ tejaḥ
जगद्भासयतेऽखिलम् ।	jagadbhāsayate'khilam,
यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ	yaccandramasi yaccāgnau
तत्तेजो विद्धि मामकम्॥ १२॥	tattejo viddhi māmakam. (12)
गामाविश्य च भूतानि	gāmāviśya ca bhūtāni
धारयाम्यहमोजसा।	dhārayāmyahamojasā,
पुष्णामि चौषधीः सर्वाः	puṣṇāmi cauṣadhīḥ sarvāḥ
सोमो भूत्वा रसात्मकः॥ १३॥	somo bhūtvā rasātmakaḥ. (13)
अहं वैश्वानरो भूत्वा	ahaṁ vaisvānaro bhūtvā
प्राणिनां देहमाश्रितः।	prāṇinām dehamāśritaḥ,
प्राणापानसमायुक्तः	prāṇāpānasamāyuktaḥ
पचाम्यन्नं चतुर्विधम्॥ १४॥	pacāmyannaṁ caturvidham. (14)

सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टः
मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च।
वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यः
वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम्॥ १५॥

sarvasya cāhaṁ hṛdi sanniviṣṭaḥ
mattaḥ smṛtirjñānamapohanaṁ ca,
vedaiśca sarvairahameva vedyaḥ
vedāntakṛdvedavideva cāham. (15)

द्वाविमौ पुरुषौ लोके
क्षरश्चाक्षर एव च।
क्षरः सर्वाणि भूतानि
कूटस्थोऽक्षर उच्यते॥ १६॥

dvāvimau puruṣau loke
kṣaraścākṣara eva ca,
kṣaraḥ sarvāṇi bhūtāni
kūṭastho'kṣara ucyate. (16)

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः
परमात्मेत्युदाहृतः।
यो लोकत्रयमाविश्य
बिभर्त्यव्यय ईश्वरः॥ १७॥

uttamaḥ puruṣastvanyaḥ
paramātmetyudāhṛtaḥ,
yo lokatrayamāviśya
bibhartyavyaya īśvaraḥ. (17)

यस्मात्क्षरमतीतोऽहं
अक्षरादपि चोत्तमः।
अतोऽस्मि लोके वेदे च
प्रथितः पुरुषोत्तमः॥ १८॥

yasmātkṣaramatīto'haṁ
akṣarādapi cottamaḥ,
ato'smi loke vede ca
prathitaḥ puruṣottamaḥ. (18)

यो मामेवमसम्मूढः
जानाति पुरुषोत्तमम्।
स सर्वविद्भजति मां
सर्वभावेन भारत ॥ १९॥

yo māmevamasammūdhaḥ
jānāti puruṣottamam,
sa sarvavidbhajati māṁ
sarvabhāvena bhārata. (19)

इति गुह्यतमं शास्त्रं
इदमुक्तं मयानघ।
एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात्
कृतकृत्यश्च भारत॥ २०॥

ॐ तत्सत् इति श्रीमद्भगवद्गीतासु
उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे
पुरुषोत्तमयोगो नाम पञ्चदशोऽध्यायः॥

iti guhyatamaṁ śāstram
idamuktaṁ mayānagha,
etadbuddhvā buddhimānsyāt
kṛtakṛtyaśca bhārata. (20)

om tatsat iti śrīmadbhagavadgītāsu
upaniṣatsu brahmavidyāyāṁ
yogaśāstre śrīkṛṣṇārjunasamvāde
puruṣottamayogo nāma pañcadaśo'dhyāyaḥ

Central Chinmaya Mission Trust © 2025